

Monnikenwerk

Mieke Moor

Het *Filosofendal*, bij Berg en Dal

Iemand stuurde mij onlangs een appberichtje dat begon met: 'Dag Mieke, het is erg stil rondom jou. Zie en merk althans niets van activiteiten, blogs etc. (...)'. Het was een meer dan goed bedoelde app, van een bestuurder voor wie ik af en toe in opdracht werk en die ook nauw betrokken was geweest bij mijn laatste boek *De bestuurder & de filosoof*. Maar ik vatte zijn woorden in eerste instantie heel anders op. Dat zat 'm in het woordje 'rondom'. Dat het *rondom* mij stil was. Dat klonk verontrustend, vond ik. Aanvankelijk omdat ik net als iedereen weet hoe belangrijk het is om op te vallen als je wil meedoen doen in de wereld (wat je motieven ook zijn), en dat je daar dus je best voor moet doen, en dat ik dat niet doe, en hoe stom dat misschien wel is. Maar vervolgens drong iets tot mij door dat pas echt verontrustend was. Want wat betekent het dat ik, die als geen ander altijd op zoek is naar stilte (mijn bijnaam is niet voor niets 'monnik'), het slecht verdraag als het zogezegd 'stil is rondom mij'?

Dat brengt mij opnieuw, voor de zoveelste keer in de afgelopen jaren, bij de vraag wat stilte eigenlijk is. En wat het met (mijn) werk te maken heeft.

Romeinse aardewerk kruik, vaas, uit 1e/2e eeuw voor Christus

Daarvoor tap ik voor het eerst en voorzichtig ook uit een ander vaatje dan de mij zo bekende westerse filosofie. Met een aanloopje, want in de zomaar opgeschreven uitdrukking van het 'vatje' komt een beroemd verhaal van de filosoof Heidegger over een vat bij mij op. Het was in de jaren vijftig van de vorige eeuw en toen al deed zich de vraag voor wat techniek eigenlijk met ons doet. Of het ons dichter bij het wezen van de dingen brengt (en navenant het leven) of ons juist afhoudt ervan. Heidegger richt zich in een van zijn voordrachten daarover op de betekenis van het ding *an sich*¹. Dus niet de dingen als producten, reproduceerbaar en verkoopbaar, etc. En ook niet de dingen als voorwerpen of objecten waar we naar kunnen kijken en die we ontleden. Maar de dingen als 'zijnden' die op of in zichzelf iets *zijn*. Elders geeft hij het nog vrij makkelijke voorbeeld van een boom, die wij geneigd zijn vooral instrumenteel te benaderen: als producent van hout of van schaduw, of met een blik op het huidige klimaat, als verwerker van CO₂. Of als een voorwerp dat we kunnen ontleden tot allerlei kenmerken van soort, kleur, grootte, afkomst, etc. Maar een boom als *boom* zien, in zijn eigen wezen (lijkheid), los van de vorm en los van alles wat de boom ons te bieden heeft, of wij de boom, dat is helaas niet

meer vanzelfsprekend voor ons, mensen van de moderne tijd. Ook de zogenaamde boomknuffelaars willen nog steeds iets van de boom.

Met zijn uitleg van het wezenlijke van een vat (*Gefäss*), of denk bijvoorbeeld aan een kruik of een kan, gaat Heidegger een laag dieper en raakt hij iets heel mysterieus aan. Het gaat hier namelijk niet om een gegeven ding uit de natuur, maar om een ding dat door een mens geproduceerd is, en voor die dingen is het nóg moeilijker om voorbij alles te kijken wat wij ervan gemaakt hebben – zowel qua materie (spul) als in onze voorstelling ervan.

Het wezenlijke van een vat schuilt namelijk in dat wat het *niet* is. In dat wat je niet kan vastpakken en wat je niet kunt bevatten. Want het is niet de klei of de steen, de gevormde stof dus, die het wezen van het vat uitmaakt, maar de *leegte* ervan. De leegte die iets kan bevatten – wijn of water bijvoorbeeld – maar die zelf onvatbaar voor ons blijft. Dat klinkt vast heel raadselachtig.

In de *Dao De Jing*, van de Chinese filosoof Lao Zi, staat een vers waarin dezelfde soort raadselachtigheid zit. Ik draag het vers al jaren bij me, en reciteer het vaak zachtjes voor mezelf, zwemmend in een klein meertje, dat in een soort kom van de Utrechtse Heuvelrug ligt. Of ik laat het hardop klinken als ik weer eens voor de zoveelste keer door het Filosofendal bij Berg en Bos wandel. Het vers gaat zo:

*The spirit of the valley never dies.
This is called the mysterious female.
The gateway of the mysterious female
Is called the root of heaven and earth.
Dimly visible, it seems as if it were there,
Yet use will never drain it.*²

Het is met mystieke teksten – en dat geldt voor mij op dezelfde manier voor de taal van Heidegger – dat je die kan verstaan zonder ze te begrijpen.

Maar nu ik erover schrijf wil ik toch proberen er iets over te zeggen.

Want met schrijven, dat een belangrijk deel van mijn werk is, is het net zoiets.

Woorden vormen de omlijsting van een ruimte waarin iets kan gebeuren. Ze zijn als de wanden van een kruik, of als de heuvels van het dal. Ergens op de smalle overgang tussen wat is en wat niet is vindt een (oor)sprong plaats, of ontspringt er iets, zoals een gedachte. Zomaar. Je weet namelijk nooit precies waar en wanneer dat gebeurt en wat dat zal zijn. Ik kan die spanning voelen als ik schrijf. En ook als ik niet schrijf. Als ik iets zeg. En ook als ik niet iets zeg. Veelal bijten we ons vast in de woorden, of zijn we gefixeerd op feiten. Op dingen die je kunt vastpakken, op onweerlegbaar materiaal of, om het bij onszelf te houden, op onze zichtbare verschijning in de wereld. Stilte en leegte onttrekken zich daaraan. En vaak roept dat verlegenheid op.

In mijn geval is het precies andersom, denk ik. Ik voel vooral verlegenheid in het rumoer van de wereld. Ik mijd recepties, online-platforms en multimedia, omdat ze me ergens anders van afhouden. Hoewel ik fysiek een echte berggeit ben – het kan mij niet hoog en inspannend genoeg zijn – houd ik mij in mijn werk liever schuil in het dal, waar het rondom mij stil is.

Totdat iemand mij roept.

En ik daaraan gehoor geef.

Wat wordt er dan gehoord?

Wie wordt er dan gehoord?

Mieke Moor PhD is organisatiefilosoof. Ze begeleidt mensen en processen in organisaties, werkt als onderzoeker, coach en toezichthouder in de publieke sector, en is schrijfster. Naast haar eigen bureau Vrij Werk, is ze verbonden aan diverse onderzoeks- en opleidingsinstituten (www.vrijwerk.org).

Noten

- 1 Opstel *Das Ding*, voordracht gehouden in 1950, opgenomen in Martin Heidegger, *Gesamtausgabe Band7, Vorträge und Aufsätze*, Frankfurt am Main 2000, Vittorio Klostermann GmbH, pp.165-184.
- 2 Vers VI. Ik volg hier de Engelse vertaling van D.C. Lau uit 1963 (Penguin Books Ltd, Harmondsworth).